SSOAR

Open Access Repository
www.ssoar.info

Ľudovít Turčan, Robert Klobucký: Denníky sociológov I. Alexander Hirner. 1953–1955

Kvasnickova, Adela

Veröffentlichungsversion / Published Version
Rezension / review

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:
Kvasnickova, A. (2005). Ľudovít Turčan, Robert Klobucký: Denníky sociológov I. Alexander Hirner. 1953–1955. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, *41*(4), 740-742. https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-55655

Nutzungsbedingungen:
Dieser Text wird unter einer Deposit-Lizenz (Keine Weiterverbreitung - keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Gewährt wird ein nicht exklusives, nicht übertragbares, persönliches und beschränktes Recht auf Nutzung dieses Dokuments. Dieses Dokument ist ausschließlich für den persönlichen, nicht-kommerziellen Gebrauch bestimmt. Auf sämtlichen Kopien dieses Dokuments müssen alle Urheberrechtshinweise und sonstigen Hinweise auf gesetzlichen Schutz beibehalten werden. Sie dürfen dieses Dokument nicht in irgendeiner Weise abändern, noch dürfen Sie dieses Dokument für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, aufführen, vertreiben oder anderweitig nutzen.
Mit der Verwendung dieses Dokuments erkennen Sie die Nutzungsbedingungen an.

Terms of use:
This document is made available under Deposit Licence (No Redistribution - no modifications). We grant a non-exclusive, non-transferable, individual and limited right to using this document. This document is solely intended for your personal, non-commercial use. All of the copies of this documents must retain all copyright information and other information regarding legal protection. You are not allowed to alter this document in any way, to copy it for public or commercial purposes, to exhibit the document in public, to perform, distribute or otherwise use the document in public.
By using this particular document, you accept the above-stated conditions of use.

gesis Leibniz-Institut für Sozialwissenschaften

Mitglied der Leibniz-Gemeinschaft

Cenná je kapitolka o tom, jak se národové dovolávají svých předků – Maďaři Hunů, Chorvati Gótů, Bulhaři Tráků a my donedávna „praslovanů", teď raději Keltů, což nás mytologicky lépe váže k Evropské unii. Ale jde taky o to, že téměř všichni evropští národové si vytvořili „své Rukopisy", své legendy, jimž chtěli dát status historického faktu. Vždycky mě dojímá naše Národní divadlo, o němž pravím, že jsou to „zkamenělé Rukopisy": všichni naši velikáni se jimi inspirovali – počínaje Hankou (snad jejich stvořitelem, a ne špatným), přes Mánesovy skvělé ilustrace, znamenitý Alšův cyklus Vlast ke Smetanově Mé vlasti... Jen jaksi nemáme tu slovenskou odvahu si to říci. Nebo nás to už nezajímá? Jestliže platí druhá alternativa, pak se samozřejmě vystavujeme nebezpečí, že budeme tvořit stále nové a nové mýty, nikoliv spontánně (jak to u mýtů obvykle bývá), ale vědomě. A proto jako lži.

Nesmírně sympatické je nakládání autorů s vlastními „velikány" – Štúr, Štefánik, Hlinka, Tiso, Husák: nevylučují je z dějin a „nedémonizují", jak se dnes žurnalisticky říká. Text je věcný a po mém soudu spravedlivý. V neposlední řadě poučný: co jsem věděl o Štúrovi kloudného, kromě toho, že má v Bratislavě sochu (to ostatní ze školy jsem zapomněl). Panslovanství a Štúr – to je přece téma! A Slovenské národní povstání – jak sympaticky zní věcná a klidná věta, že „bylo tragickým paradoxem, že novou totalitu nastolilo a bezohledně budovalo politické hnutí, které mělo nemalý podíl na povstání a protifašistickém hnutí vůbec" (s. 204). My bychom druhou část tohoto tvrzení prostě škrtli.

Opakuji – přemýšlení o vlastních mýtech, věcné a kritické, umožňuje nepodlehnout novým a *vědomým* falzifikacím dějin. S mýty jsme žili vždycky a vždycky si je budeme vyprávět u svých ohňů. Není ale třeba, aby se od historické skutečnosti vzdalovaly příliš nebo aspoň – buďme si vědomi, nakolik a v čem (je-li to možné rekonstruovat) se té skutečnosti vzdalují z důvodů narativních, poetických, estetických či jiných. Jen ideologii ne, pokud je to jen trochu možné.

Shrnuto: Již dlouho jsem nečetl knížku tak fascinující informativně, stylisticky a tematicky. Je nám knihy podobné velice třeba. Historici sami to neutáhnou a u svatováclavské tradice se skončit nedá. Pro rekonstituci naší národní identity bychom asi takovou prací udělali více než tím, když tvorbu novomýtů ponecháme žurnalistům a „televiznímu formátu" *Největší Čech*.

Miloslav Petrusek

Ľudovít Turčan, Robert Klobucký: Denníky sociológov I. Alexander Hirner. 1953–1955
Bratislava, SAV 2004, 160 s.

Alexander Hirner je osobnosť, ktorá vzbudzuje zvedavosť, či presnejšie „zvídavosť" (slovenský ekvivalent pre toto české slovo asi nie je) u každého, kto príde do slovenského, presnejšie bratislavského sociologického milieu zvonka. Ak som počas štúdia sociológie na UK v Prahe toto meno nikdy nepočula, po príchode do Bratislavy (koncom sedemdesiatych rokov) som sa s ním stretávala na každom kroku. S menom Hirnera sa spájala bezkonkurenčná autorita vedecká a charizmatická, a to u ľudí s rôznymi orientáciami svetonázorovými, paradigmatickými aj povahovými. Tí, ktorí mali to šťastie byť jeho žiakmi, alebo s ním spolupracovať, radi rozprávali svoj príbeh docenta Hirnera. Paradoxne a možno príznačne sa A. Hirner v sociologickej encyklopedickej literatúre nenachádza.

Na obálke recenzovanej knižky sa konštatuje, že doc. PhDr. Alexander Hirner, CSc. (1911–1987) autorsky aj heuristicky patrí k najvplyvnejším sociológom na Slovensku. Originálne vnímal a rozvíjal sociologikum sociálnych javov, metodológiu sociológie a spájanie teórie s empíriou, bol priekopník empirickej sociológie na Slovensku, významný historik predsociologického myslenia na Slovensku a slovenskej, českej i svetovej sociológie. Uskutočnil rozsiahle empirické výskumy (sociálnej kontroly, kysuckej rodiny,

odchádzania za prácou z Kysúc, zmien života slovenskej dediny a i.) Bol organizátorom vedeckého života, založil Sociologický odbor Matice slovenskej a vydával aj prvý slovenský sociologický časopis Sociologický sborník. V rokoch 1958–1966 bol po vykonštruovanom procese odsúdený a väznený, v r. 1969 plne rehabilitovaný. Je autorom množstva publikácií. Z tých, ktoré boli vydané, možno spomenúť knihy: Človek a spoločnosť (1945), Sociologická analýza Kysúc (1970), Sociálna kontrola (1973). Patrí sem aj učebnicová literatúra: Ako sociologicky analyzovať (1976), Primárne dáta v sociológii (1978). A patrí sem aj posmrtne vydaná Matičná myšlienka (1992). Mnohé z jeho publikácií neboli nikdy vydané, napríklad Československá sociológia do r. 1948 (509 strán, 1970). Mimo pozornosti zostala aj jeho činnosť v SNP, za ktorú dostal štyri štátne vyznamenania (aj Československý válečný kříž).

Hirnerovo dielo zaujme pri mnohých sociologických témach a nezriedka s rozpakmi, či ho dobehla doba. Napríklad jeho výskum (z r. 1943) a následná štúdia (1948) má názov Náboženstvo ako diferenciačný činiteľ. Takto formulovanú otázku o polstoročie neskôr preslávil profesor Harvardovej univerzity Samuel Huntington v diele Stret civilizácií. O korektnosti vedeckého postupu a argumentácie Huntingtona sa už popísalo veľa. Hirnerova korektnosť (profesionálna, nekonfesionálna) znesie prísne kritériá. A pokiaľ ide o odpoveď na hlavnú otázku, ak spomínaný Huntington vidí práve náboženstvo ako prioritný konfliktogénny činiteľ v ďalších osudoch sveta, Hirnerova odpoveď je členitejšia a skôr opačná, v popredí vidí politiku a moc, nie náboženstvo.

Spomienky na A. Hirnera a čítanie jeho diela naznačujú, že v jeho osobnosti sa snúbi nevšedná kombinácia vysoko nadpriemernej inteligencie s neprovinčnou vzdelanosťou, mravnou kultivovanosťou, zmyslom pre humor, schopnosťou radovať sa a navyše s citom, či priam darom od Boha, prísť na pomoc iným v ich kritických situáciách. (A vraj bol ešte aj vynikajúci tanečník, spevák a spoločník.) A už ten samotný fakt, že niekto bol nespravodlivo odsúdený na 13 rokov, 8 z toho si odsedel... bez knižníc, papiera, ceruzky... a po návrate z väzenia sa zaskvel s impozantným vzdelanostným skóre. Koho by taká osobnosť nepriťahovala?

Priznám sa však, že som správu o vydaní Hirnerovho denníka prijala s rozpakmi a možno, keby som knižku nebola dostala do daru, mala by som doposiaľ pocit akejsi nepatričnosti vstupovať do chrámu súkromia tohto človeka. Po prečítaní obsahu Hirnerových záznamov z rokov 1953–1955 však počiatočnú rozpačitosť vystriedala vďačnosť: rodine, editorom a samozrejme predovšetkým Hirnerovi.

Denník predstavuje Hirnerove záznamy o hektickej dobe, ku ktorým sa pravdepodobne chcel neskôr vrátiť, podobne, ako to urobil v knihe Matičná myšlienka. Zápisky sú autentickým evidovaním udalostí tej doby, tvoria náležitý pendant k historicky nivelizovaným štúdiám, a/ alebo viac či menej afektívnym oral history. Denník je však aj svedectvom a vlastne samotným prostriedkom zápasu človeka o vernosť a zodpovednosť voči sebe samému, svedectvom zápasu o osobnú integritu. Hirnerova rezistencia voči dobe a prostrediu nie je zanovité odmietanie a opancierovanie sa v kruhovej obrane, tým menej hľadanie alibi, a už vôbec nie vulgárne nadávanie. Hľadá, zvažuje argumenty, jeho optika nezjednodušuje.

A aj v tom (na ďalšie paralely poukazuje v predslove Ľ. Turčan) je podobný J. Lajčiakovi, autorovi diela „*Slovensko a kultúra*“ (1920) a tým niekoľkým ľuďom, ktorí vďaka svojmu naturelu a životnému údelu cítia právo aj povinnosť samostatného, hoci aj osamelého videnia sveta. S Hirnerom, podobne ako s J. Lajčiakom sa nedokáže žiadna „strana“ stotožniť bezozvyšku, lebo berú zreteľ nielen na „áno“, vidia tiež „aj“. Sú však nadčasoví, sú poistkou kompasu smerovania iných. Najmä vtedy, keď „doba láme charaktery“. Že taká dnes nie je?

Pri čítaní Hirnerovho denníka je „čitateľné“, že bolo len otázkou času, kedy adap-

tovaní kolegovia, vtedy súdruhovia, dokážu existovať v blízkosti niekoho, kto im pripomínal vzďaľovanie sa sebe samému. Zdá sa, že Hirner aj sám akoby anticipoval ďalší vývoj, vrátane vlastného príbehu. Naznačujú to zápisky konkrétnych udalostí, aj „antény" na určitý druh humoru.

Napríklad zaznamenáva (24. marca 1955, čo bol deň predposledného denníkového Hirnerovho záznamu) vtip, ktorý hovoril Anton Štefánek, nestor a prvý profesor sociológie na Slovensku (v tom čase už bola sociológia „buržoázna paveda" a jej profesor bol dokonale penzionovaný). Štefánek, ako je známe, zostal nezatrpknutý, neskľúčený, ale naopak. A „veľmi svieži" prišiel do Matice slovenskej „zbierať materiál, týkajúci sa jeho spolupráce s Gregorom – Tajovským" a ... „povedal nám aj vtip. Je už vraj v rokoch, prichodí mu šíriť aj mravné zásady, aby dal svoje skúsenosti k dispozícii tým, ktorí ich nemali možnosť získať. Vraj je Desatoro, je aj pätoro prikázaní, ale že je aj trojo univerzálnych, ktoré vyplývajú z tejto udalosti: Keď bola tuhá zima, všetko sa triaslo. A triasol sa aj vrabček na ulici. Išla okolo krava a prikryla ho teplým osúchom. Vrabec sa tam dobre cítil, pookrial a vystrčil hlavu, aby si začvirikal. Videl to kocúr, skočil na vrabca a zožral ho. Z toho vyplývajú tieto ponaučenia: 1. Nie ti je každý nepriateľom, kto sa na teba vyšpiní 2. Keď si v h..., netreba ti príliš čvirikať a 3. Nie ti je vždy priateľom ten, kto ťa z h... vytiahne".

V množstve spomínaných mien, inštitúcií, udalostí je uľahčením poznámkový aparát editorov Ľ. Turčana a R. Klobuckého, najmä pre menej zasväteného čitateľa umožňuje orientáciu v dobových reáliách. (Nevysvetlených, či neidentifikovaných zostalo iba niekoľko málo. Napríklad spomínaný Gazdík, ktorý v poznámkovom aparáte nie je zahrnutý, bol zrejme Teofil Gazdík, posledný predrevolučný „doktorand" sociológie, ktorý síce ešte po februári 1948 dizertáciu obhájil, a zrejme zostal rád, že je ako sociológ zabudnutý.)

Jednu dôležitú informáciu však editori neuviedli, alebo je uvedená niekde nenápadne, a to, prečo je v titule publikácie cifra „I". Z obsahu Hirnerovho denníka sa dozvedáme, že v jeho pozostalosti už viac denníkových záznamov nie je. Čiže ďalšie denníky II, III... budú od iných sociológov. Podľa dodatočného a neformálneho zisťovania možno očakávať, že ďalšie denníky sociológov budú od Antona Štefánka a Roberta Rošku, možno v opačnom poradí. Možno sú „v talóne" aj ďalšie a možno sa začnú niektoré písať (aj keď nie je celkom jednoduché či príťažlivé predstaviť si podoby denníkov v ére nových komunikačných technológií).

V denníkoch A. Štefánka a R. Rošku bude nepochybne viac reálií z českého prostredia. Hirnerove denníky boli z rokov 1953–1955, kedy do Prahy chodil len veľmi príležitostne. Zaznamenáva stretnutia s osobnosťami napríklad s K. Gallom, K. Škodom, ako stretnutia nie iba sporadické. Československý kontext bol prítomný pri uvažovaní o rôznych témach, napríklad, pri rozhovoroch o kríze v slovenskej vedeckej tvorbe sa možno dočítať, že „naši štrukturalisti a nadrealisti, prípadne carnapisti išli do KSS s tým, že v materializme treba urobiť akúsi renaissanciu na základe ich orientácie.... Dnes sú v úplne trápnej situácii, lebo napríklad rektor Karlovej univerzity Mukařovský verejne odsúdil celé svoje životné dielo. Ale na jeho základe sa stal rektorom a vlastne nemá teraz právo byť ďalej rektorom" (s. 33). A. Hirner v rokoch 1946–1947 pracoval ako mimoriadny profesor na Vysokej škole politických a hospodárskych věd v Prahe. Osobitnú pozornosť si zasluhuje jeho spolupráca s brnenskými sociológmi. Napríklad štúdia I. A. Bláhu o sociológii náboženstva bola pôvodne napísaná a publikovaná v martinskom Sociologickom sborníku (1946, č. 3–4). To však bola tá šťastnejšia minulosť než doba päťdesiatych rokov, z ktorej je Hirnerov denník.

Adela Kvasničková